

Förord

Den här boken är en introduktion till ämnet inredningsarkitektur och dess tillämpning; yrket inredningsarkitekt. Innehållet vilar på vetenskaplig forskning och teoribildning, men även egna erfarenheter, samt kollegiala reflektioner. Där det varit möjligt finns källor angivna i texten. I slutet av boken finns en läslista med rekommenderad litteratur för den som vill veta mer om ett specifikt område. Jag har försökt hålla texten saklig och neutral. Det har varit min avsikt att avhålla mig från egna värderingar och subjektiva omdömen, men där det ändå skiner igenom ber jag läsaren om överseende med hänvisning till mitt engagemang för ämnet och yrket.

Jag har under snart 35 år varit verksam inom inredningsarkitektur och möbeldesign. Ämnet och yrket har utvecklats med tiden och jag har deltagit i de kollegiala och offentliga samtalen under vägen. Dels som yrkesverksam inredningsarkitekt, dels som aktiv i yrkesorganisationer, men också som skribent och på senare år i min lärarroll vid universitetet. Det har skänkt mig stor glädje och meningsfullhet att verka inom området, men jag har också sett att det finns utvecklingsmöjligheter. Samtalen har i mitt tycke saknat gemensamma referenser. Så snart inredningsarkitektur diskuterats har det grundat sig på lösa antaganden och personligt tyckande. Utan att göra anspråk på att ha det enda svaret, hoppas jag att den här boken ska fungera som en relevant referenspunkt för samtal och studier om inredningsarkitekturen och dess betydelse i samhället. Med referenspunkt menar jag: något att förhålla sig till. Det behöver inte betyda att läsaren håller med om vad

jag skriver, men jag menar att det är så pass förankrat i en kollegial mylla av fakta och erfarenhet att tydliga och meningsfulla synpunkter kan formuleras utifrån den. Ett syfte med boken är att skapa en text där inredningsarkitekturen definieras av inredningsarkitekten. Det mesta som skrivs om ämnet författas av personer med en annan kunskapsstillhörighet som betraktar det från en position utifrån. De utgör viktiga pusselbitar i arbetet med att förstå området, men som utgångspunkt måste inredningsarkitekturen definieras inifrån av de som verkar där.

Torsten Hild

AUGUSTI 2023

Innehåll

Förord	3
Inledning	7

Del 1. Ämnet

Vad är inredningsarkitektur?	13
Inredningsarkitekturens delämnen	16
Inredningsarkitektur som helhet	25
Historik	28
Inredningsarkitektur och människan	37
Inredningsarkitektur och samhällsbyggande	40
Inredningsarkitektur och miljön	44

Del 2. Yrket

Vad gör en inredningsarkitekt?	53
Metodik	53
Branschen och yrkesrollen	70
Kompetensområden	94
Inredningsarkitekten och livsmiljön	137
Inredningsarkitekten och ekonomin	142
Inredningsarkitekten och framtiden	148

Utbildning	153
Internationell utblick	159
Referenser	165

Inledning

De flesta människor tillbringar större delen av sin levnadstid inomhus, och interiörerna är en påtaglig förutsättning för våra liv och vår hälsa. Rummen påverkar oss och vi påverkar dem i ett oupplösligt förhållande som kan vara både ett stöd och hinder i vår vardag.

Att människan under hela sin historia har haft en vilja att påverka det omgivande rummet kan vi se spår av i till exempel de förhistoriska målningarna i Lascauxgrottan. De uppfördes för cirka 20 000 år sedan och varför människorna från den äldre stenåldern gjorde konstverken kan vi bara gissa, men att de förändrade upplevelsen av grottrummet kan vi vara säkra på. Det kan tyckas vara ett svindlande hopp genom historien när dagens moderna interiörer relateras till förhistoriska grottmålningar, men i grunden är det samma mänskliga drivkrafter som gett oss en historia av inredningsarkitektur fylld med färg, ljus, material, föremål, och mening. Människan bygger sin värld, skapar sammanhang och läser in betydelser oavsett om det är ett digitalt printat dörrblad av glasfiber eller en grovt tillyxad bänk av en trädstam. Vi tycks inte nöja oss med att rummen uppfyller enbart de fysiska behoven som skydd och praktiska funktioner. De mänskliga behoven är långt mer nyanserade än så. För att samspela med vår omvärld använder vi alla sinnen och läser av vår position inte bara i det fysiska rummet utan även i det sociala. Vi tycks ständigt fråga oss »Var är jag?» och »Vem är jag?«. Allt vi förnimmer kan tolkas, antyda en betydelse och ge oss stöd i vår ständigt pågående process att skapa rum för våra liv.

Inredningsarkitekturen växte fram som ett tydligt kunskapsområde i Europa i samband med industrialismens utveckling. Yrkesutbildningar grundades i Sverige under slutet av 1800-talet, men även om universiteten tidigt tog fasta på ämnet har den akademiska utvecklingen varit trevande. Grundutbildningar har givits på Konstfackskolan i Stockholm och HDK Valand vid Göteborgs universitet, men det har inte blommat ut till ett starkt forskningsområde. Det bedrivs akademisk forskning inom ämnet men den är sporadisk och oftast kopplad till byggnadsarkitekturskolorna som har en längre akademisk tradition och mer utvecklade forskningsstrukturer. Det sker dock till priset av att en mängd aspekter av inredningsarkitekturen inte utforskas då dessa inte rymms inom byggnadsarkitekturens kunskapssyn. Delvis beror det på att inredningsarkitektutbildningarna har utvecklats på konstnärliga institutioner, och att den konstnärliga forskningen fortfarande är ung och söker sin plats inom akademien. Forskning om inredningsarkitektur bedrivs även inom konsthistoria och då en inriktning som brukar benämnas stilhistoria. Den är viktig och en bra grund för att förstå ämnet men de praktiska och yrkesmässiga aspekterna behöver synliggöras för att skapa en fullständig bild av ämnet. Det finns ytterligare orsaker till att det har fått en svag status som kunskapsbärare, till exempel en koppling till den privata sfärens hemmiljöer och traditionellt kvinnliga kunskapsområden. Det har kommit att ställas mot det offentliga samhällets miljöbyggande som är en traditionellt manlig industri. Inredningsarkitekturen spänner över båda dessa sfärer, och dess kvaliteter vilar inte enbart på objektiva fakta, de är i hög grad subjektiva och inte enkelt mätbara vilket gör delar av kunskapen svårfångad med de akademiska verktygen.

Inom populärkulturen är dock intresset för inredningsarkitektur i form av heminredning stort och har ökat under flera decennier. Exempel på det är den stora mängd av magasin, bloggar, tv-program och inspirationsböcker som utvecklats under senare tid. Kunskapsområdet är där under ständig utveckling och lockar utövare i många olika sammanhang. Upp-

delningen av ämnet mellan det offentliga och det privata har skapat en otydlighet. Ambitionen att stärka ämnesområdet och skapa ett självständigt forskningsfält förankrat i inredningsarkitekturens egen kunskapstradition har försvårats av att det å ena sidan inte finns någon tydlig och saklig beskrivning av vad ämnet omfattar, och å andra sidan oändligt många personligt färgade åsikter om detsamma.

När det kommer till litteratur om inredningsarkitektur finns det en rik flora av böcker som i ord och bild sprider inspiration och praktiska råd. Sakliga beskrivningar är desto mer ovanliga, och det försvårar ytterligare utvecklingen av ämnet till en självständig akademisk disciplin. Längre har inredningsarkitekturen betraktats som en underkategori, en detaljering av byggnadsarkitekturen. Det är inte konstigt då de båda har mycket gemensamt i förhållandet till det fysiska och upplevda rummet. Men det finns också påtagliga skillnader som inte så lätt låter sig förenas till en och samma kunskapsbild. Inredningsarkitekturens innehåll är nödvändig att studera i detalj för att skapa förståelse och kunskap om vad ämnet och yrket bidrar med i samhällsutvecklingen.

Innan beskrivningen av hur inredningsarkitekten arbetar och använder sig av sin kunskap, följer här en överblick av ämnet inredningsarkitektur.

Definition

Som en utgångspunkt och ett stöd för den vidare läsningen av den här boken om ämnet inredningsarkitektur och yrket inredningsarkitekt presenteras nedan en sammanfattning av de båda.

Akademien för inredningsarkitektur inom Sveriges Arkitekter (fack- och branschorganisation för Sveriges alla arkitekter och arkitektstudenter) formulerade 2020 följande sammanfattning av ämnet:

Inredningsarkitektur:

- Är utformning av långsiktigt hållbara rum och miljöer.
- Är rumslig gestaltning utifrån behov och funktioner.

- Förhåller sig till mänskliga beteendens relation till rummet.
- Omfattar rummets samspel och kommunikation med omvärld, kultur och samhälle.
- Är innovativ och värdeskapande genom rumsliga kvaliteter.
- Bygger på en nära dialog med rummets brukargrupper.

Baserat på det kan inredningsarkitektur beskrivas som rums-
lig gestaltning av byggda miljöer med fokus på behov, krav och
förväntningar. Den förhåller sig till den byggda miljön utifrån
den enskilda brukarens perspektiv; inifrån och ut.

Ämnet är holistiskt; det ser till både helhet och del samt
hur de samverkar. Kunskapen bygger på både rationella objek-
tiva fakta, och upplevelsebaserade subjektiva erfarenheter.
Det är ett tvärvetenskapligt ämne med starka kopplingar till
konst, arkitektur, design, biologi, psykologi och socialantropo-
logi. Människan är inom inredningsarkitekturen en del av
miljön, ofrånkomligt sammanlänkad och beroende av del och
helhet. Den holistiska synen på den byggda miljön är nyckeln
till att förstå inredningsarkitekturen och hur den påverkar
och påverkas av människan. Texten i boken kommer att an-
knyta till detta perspektiv på flera olika sätt.

Akademien för inredningsarkitektur sammanfattade yrket
vid samma tidpunkt som angivits ovan så här:

Inredningsarkitekter:

- Gestaltar rum utifrån mänskliga behov.
- Utgår från mänskliga beteenden i relation till rum, omvärld,
kultur och samhälle.
- Utformar hållbara rum för ett långsiktigt värdeskapande ge-
nom rumsliga kvaliteter.
- Arbetar och leder processer i nära dialog med brukare.
- Agerar som användarnas ombud i hela processen.
- Är innovativa specialister på rumsgestaltning med helhets-
syn och djup kunskap om byggprocessens alla faser.

Yrket arbetar med att planera och gestalta interiörer i den byggda miljön. Inredningsarkitekterna baserar sitt arbete på en designmetod som utgår från lokalbrukarnas behov och gestaltungsarbetet vilar på en konstnärlig grundträning. Inredningsarkitekten inkluderar hela spektrat av behov och kvaliteter; objektiva och rationella såväl som subjektiva och upplevelsebaserade. De representerar brukaren i byggprocessen och samverkar med övriga aktörer för att nå målen; interiörer som upplevs som positiva, stödjande och meningsfulla av lokal användarna. Inredningsarkitekternas bidrag till byggprocessen är att de tillför ett helhetsperspektiv på byggandet, är den konsult som har den djupaste kunskapen om hur de subjektiva och upplevelsbaserade kvaliteterna hanteras och har rollen som brukarens ombud.

Inredningsarkitektens kompetensprofil vilar på några unika egenskaper:

- Förmågan och kunskapen att gestalta interiörer i helhet och detalj.
- Förmågan och kunskapen att anlägga ett helhetsperspektiv på byggandet och den byggda miljön.
- Förmågan och kunskapen att inkludera hela behovsspektrat i en gestaltad miljö.
- Förmågan och kunskapen att göra relevanta bedömningar utifrån subjektiva erfarenheter.
- Rollen som lokalbrukarnas enda representant i byggprocessen.

Del 1. Ämnet

Vad är inredningsarkitektur?

För att förstå vad en inredningsarkitekt gör bör först en grundläggande syn på själva ämnet läggas fram. Tillämpningen av kunskapen är inte entydig och kan utföras på olika sätt. För att se vad som binder de olika praktikerna samman är det nödvändigt att först ringa in vad ämnet inredningsarkitektur är. Det handlar inte enbart om att som ovan skapa en förenklad definition, även delar och processer behöver beskrivas. Följande avsnitt ägnas åt att belysa ämnets delar, men även hur de samverkar till att bli det holistiska ämne som introduceras här; den samlade kunskapen inom området inredningsarkitektur.

Om vi börjar på lite avstånd och betraktar ämnet inredningsarkitektur kan det sägas vara både teoretiskt och praktiskt. Kunskapsbildningen vilar på en tradition av praktiskt görande och reflektion. Det praktiska arbetet är både produktivt och undersökande, liknande det som utförs av en möbelsnickare eller en keramiker. Reflekterandet är både intellektuellt och praktiskt, vilket till en början kan låta märkligt då reflektion oftast kopplas samman med tankearbete. Det praktiska reflekterandet kallas ibland för »reflektion i handling« vilket betyder att bearbetningen av erfarenheter och upplevelser inte nödvändigtvis behöver vara ordbaserade tankar. Handlingen i sig kan vara reflekterande, och inte enbart som en önskan att få något praktiskt gjort. Det kan också vara en reaktion eller en känslomässig förnimmelse. Kunskapen från den praktiska reflektionen lagras inte i kroppen som ord, utan som en upplevd erfarenhet.

Människans förmåga att skapa kunskap genom handling och inte enbart genom tankar har uppmärksammats bland annat inom pedagogiken där begreppet »learning by doing« är välkänt. Ett annat kunskapsteoretiskt begrepp som knyter an till en reflektion i görandet är »tyst kunskap«. Socialantropologen Tim Ingolds som skrivit bland annat *Making: Anthropology, Archaeology, Art and Architecture* där han riktar ljuset mot detta kunskapsområde. När termen »tyst kunskap« eller »tysta värden« används i den här boken refererar den till dessa kunskapsteoretiska strömningar.

Den praktiska kunskapsbildningen involverar hela människan; alla sinnen och intellektet. Exempel på den här typen av kunskapsbildning är när vi lär oss cykla eller sjunga. Det engagerar hela kroppen, både tankar och sinnen för att resultera i kunskap. Hur det yttrar sig i människans förhållande till det byggda rummet har beskrivits av arkitekturteoretikern Juhani Pallasmaa i böcker som *Eyes of the skin* och *The thinking hand*. Sammanfattningsvis kan det förstås som att den tysta kunskapen bildas i människans möte med världen, genom alla sinnen, och bearbetningen av den insamlade informationen sker i medvetna och omedvetna processer. Att människan fattar sina beslut baserat på både känslor och tankar är något som studerats inom psykologin, främst perceptions-, gestaltungs- och miljöpsykologi. Vi är till stor del styrda av våra känslor och inte så rationella som vi kanske gärna vill tro.

Människocentrerat

Om vi nu tar ett steg närmare ämnet kommer en stark koppling mellan inredningsarkitektur och psykologi bli tydlig. Det kan sägas vara människocentrerat. För att förstå ämnets natur behöver även termen »människocentrerat« klargöras innan vi går vidare. Det är nödvändigt att förstå hur inredningsarkitektur som ämne förhåller sig till människan och på vilket sätt det visar att människan står i centrum.

Inom inredningsarkitekturen är människan ett upplevande och reflekterande subjekt i rummet, och en integrerad del av världen. Rummet förstås utifrån den enskilda människans

egna och subjektiva upplevelser och reflektioner, något vi här kan kalla för den »empatiska blicken«. Det står i kontrast till den naturvetenskapliga synen där »människocentrerat« kan förstås som att människan är i centrum för uppmärksamheten men observerat som ett objekt, iakttaget och studerat. En naturvetenskapligt färgad process genererar objektiva och vetenskapligt mätbara värden som blir fakta formulerade på distans från studieobjektet. Vi kan här kalla det för den »naturvetenskapliga blicken«.

Utifrån de båda förhållningssätten till människan kan inredningsarkitektur som ämne till stor del beskrivas med ord som holistiskt, subjektivt, empatiskt och tyst. Naturligtvis omfattar inredningsarkitektur även traditionell naturvetenskaplig objektiv kunskap som till exempel ergonomi, ekonomi, konstruktion, hållfasthet, kemi. På samma sätt har många ämnen inom det naturvetenskapliga fältet inslag som är »empatiska« och subjektiva. Skillnaden är att de subjektiva erfarenheterna är centrala och har ett högt värde i det empatiska synsättet, medan de är perifera och har ett lågt värde i det naturvetenskapliga. Att inredningsarkitektur till stor del vilar på subjektiva upplevelser och erfarenheter gör att den å ena sidan inte fullt ut möter de naturvetenskapliga kunskapskraven och dess metoder, men gör å andra sidan sällskap med andra ämnesområden inom vetenskapen där vi redan nämnt psykologin. Ett annat närliggande exempel är antropologin; läran om människan som kultur- och samhällsvarelse. Antropologiska studier har mycket gemensamt med inredningsarkitektur då de inte görs med den »naturvetenskapliga blickens« distans och vilja till generalisering. Socialantropologerna utför ofta sina studier på plats med en »empatisk blick«, tillsammans med människorna de studerar i en metod som benämns »deltagande observation« (Agar, 1996). Inom socialantropologin ses det subjektiva som en möjlighet att erhålla unik information om de särskilda villkor som gäller för den aktuella gruppen. Förmågan att inkludera båda synsätten i en helhet är en av inredningsarkitekturens hörnpelare. Detta kommer vi återkoppla till senare när vi tittar på inredningsarkitektens metodik.

Nu tar vi nästa steg i betraktandet av ämnet inredningsarkitektur och ställer oss mitt i det för att se vad det består av. Ämnet omfattar en mängd olika ämnesområden som tillsammans bildar helheten inredningsarkitektur. Principen skulle kunna beskrivas som $1 + 1 = 3$, eller att helheten är större än summan av delarna (en princip som brukar tillskrivas Aristoteles). Delarna representerar här de kvaliteter som människan kan uppleva i rummet med hjälp av sina sinnen, och helheten är den sammantagna tolkningen av förnimmelserna; interiören.

Det första som vi lägger märke till är förmodligen de visuella estetiska kvaliteterna vilket också är vad ämnet ofta förklarats beskrivas som. Andra aspekter som färg, form, yta, struktur, komposition, rytmik med mera är exempel på upplevelsebaserade estetiska kvaliteter som vi upplever med andra sinnen än enbart synen. Därifrån är steget inte långt till de mer fysiska egenskaperna som konstruktion, material, yta, volym, praktiska funktioner, nytta, med mera. Sociala kvaliteter är kanske inte lika väntade men är viktiga och verksamma egenskaper; inkludering och exkludering, identitet, tillhörighet, trygghet, jämlikhet, jämställdhet, rättvisa, organisation, etcetera. Det finns kvaliteter som är fysiskt upplevelsemässiga men inte lika tydligt relaterade till det konstnärliga området som ytors taktilitet, ljusreflektion, ljudabsorption, doft, svikt, med mera. Delarna kan grupperas på olika sätt, och delas in i än mer specifika kvaliteter, men för att förstå ämnet inredningsarkitektur bättre ska vi göra en grundläggande betraktelse av dem och hur de samspelar till den helhet som utgör ämnet.

Inredningsarkitekturens delämnen

För att kunna föra meningsfulla samtal om inredningsarkitektur och dess tillämpning är det nödvändigt att skapa en gemensam förståelse för vad vi avser med de ord vi använder. Ofta använder vi termer som förutsätter en gemensam förförståelse utan att stämna av om vi verkligen har en sådan. Många missförstånd bygger på att vi egentligen menar olika

saker när vi använder samma ord. Följande ordlista är ett försök att dels analysera ämnet inredningsarkitektur, dels skapa grunden för en gemensam terminologi.

Ett rationellt sätt att analysera en helhet är att bryta ned den i dess beståndsdelar. Det har många fördelar då det skapar förståelse för enskilda detaljer, men risken är att helhetsförståelsen går förlorad; anatomin av objektet blir tydlig, men inte dess gestalt. Den beskriver inte heller hur de olika delarna samverkar vilket är helt avgörande för att förstå inredningsarkitektur som ämne. Det är dock en bra början att bryta ned ämnet så att komplexiteten blir tydlig. Därefter beskrivs helheten samt hur samspelet med delarna fungerar. Listan är lång och täcker upp de flesta av inredningsarkitekturens delämnen. Det finns helt säkert fler men avsikten är att här tydliggöra en utgångspunkt för den som vill lära sig mer om ämnet och yrket. Definitionerna på varje delämne är baserade på Nationalencyklopedin (NE, 2022) och i de fall där ingen existerande definition funnits är den baserad på erfarenhet från ämnet och yrket. Den som vill lära sig mer om varje delämne kan finna hänvisning till litteratur längst bak i boken där en läslista presenteras.

AKUSTIK är vetenskapen om ljud. Fysiskt sett handlar det om vibrationer i luft som människan kan uppfatta genom sina hörselorgan. Ordet används även för att beteckna ljudförhållandena i ett rum, rumsakustik eller mellan rum i byggnadsakustik.

ARBETSMILJÖ handlar om förhållandena på en arbetsplats. I arbetsmiljölagen är målsättningen att miljön ska anpassas till människans förutsättningar i fysiskt och psykiskt avseende. Den ska göras med hänsyn till den sociala och tekniska utvecklingen. En grundtanke är att arbetet ska anpassas efter människan och inte tvärtom.

ARKITEKTUR avser byggnadskonst. Den knyter samman praktiska, konstruktiva och funktionella aspekter med estetiska, emotionella och symboliska. I relation till inredningsarkitekturen möts ämnesområdena i gestaltningen av rum.